

نظام آموزشی و خشونت

جلسه هفتم

دوره آموزشی آموزشکده توانا

سعید پیوندی

دانشگاه لورن (نانسی - فرانسه)

www.tavaana.org

حقوق معنوی

- اختصاص- این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری- این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک- اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

نظام آموزشی و مسئله خشونت

- موضوع خشونت در نظام آموزشی و اهمیت آن
- تاثیر بر روی روندهای یادگیری و رابطه با مدرسه و درس و علم
- خشونت و جامعه، رابطه با خشونت و رابطه با تربیت نسل جوان
- از یک قرن پیش به این سو تلاش برای کاهش خشونت و مقابله با اشکال خشونت
- در ایران نیز موضوع خشونت در آموزش از زمان شکل گیری مدارس جدید مطرح شده است
- مسئله خشونت و نگاه نهادهای رسمی به این پدیده

هدف اصلی و بینار پیرامون اشکال خشونت در نظام آموزشی

- هدف این و بینار پرداختن به اشکال خشونت در نظام آموزشی است
- بخش اول: چند موضوع پایه ای پیرامون مفهوم و اشکال خشونت
- بخش دوم: تجربه برخی کشورهای دیگر پیرامون خشونت در آموزش
- بخش سوم: خشونت در نظام آموزشی ایران
- بخش آخر: سخنی با معلمان و دست اندرکاران آموزشی پیرامون امکان آموزش بدون خشونت

اشکال خشونت در آموزش

خشونت آشکار

- خشونت فیزیکی: کتک زدن، مجازات بدنی
- خشونت زبانی: ناسزا، تحقیر
- خشونت آموزشی: مجازات های درسی، اخراج موقت یا دائمی
- خشونت روانی: انتقاد غیر موجه

اشکال خشونت

خشونت پنهان: پژوهش های مربوط به اشکال ظریف خشونت بویژه در رابطه تربیتی میان معلم و دانش آموز

خشونت پنهان کمتر مورد توجه و بحث قرار می گیرد

- خشونت غیر مستقیم، عاطفی
- خشونت نمادین: بورديو جامعه شناس معروف فرانسوی خشونت نمادین را مربوط به نظامی می دانست که یک اندیشه و یا گفتار را بنام حقیقت مشروع به کسانی که بر آنها تسلط دارد تحمیل کند
- نابرابری های آموزشی، وجود اشکال تبعیض
- خشونت سرد و نهادی

خشونت یک موضوع تاریخی و اجتماعی

- خشونت به عنوان پدیده اجتماعی ایستا و همیشگی نیست دارای بعد زمانی و مکانی است
- خشونت در جامعه و در نظام آموزشی
- هوشیاری تاریخی درباره خشونت
- فرهنگ خشونت و رابطه با خشونت در جامعه، در خانواده و در نهادهای رسمی
- خشونت و جامعه، تلقی عمومی از خشونت و نگاه وجدان عمومی به آن
- نظام آموزشی به عنوان نهاد کنترل اجتماعی و روابط قدرت (تئوری میشل فوکو، بوردیو)
- مسئله یادگیری و انتقال : نسل های بزرگسال و نسل جدید

خشونت توسط چه کسی علیه چه کسی ؟

- خشونت مدرسه و یا نهاد آموزشی (مقررات، مطالب درسی...)
علیه دانش آموز
- خشونت معلمان علیه دانش آموزان، بخش اشکار، بخش ناپیدا،
اعمال زور و خشونت خارج از مقررت در رابطه دونفره،
- خشونت دانش آموزان علیه دانش آموزان
- گاه معلم و شرایط آموزشی در بوجود آوردن روابط خشونت
آمیز میان دانش آموزان مشارکت می کنند

از دوران باستان
تنبیه بدنی امری
ضروری و مفید
برای تربیت و
هدایت شاگردان
نامنظم، تنبل و یا
شیطان تلقی می
شده است

معلمان در شماری از
کشورهای اروپایی لباس
مخصوص می پوشیدند و
همیشه چوبی را همراه داشتند
که هم برای نشان دادن کلمات
و اشکال و یا بروی تخته سیاه
و یا یادگیری موسیقی به کار
می رفت و هم برای تهدید و
تنبیه دانش آموزان.
در کنار نمره و مقرارت
انضباطی، چوب معلم نماد
قدرت او هم به شمار می رفت

در مدارس اروپا در گذشته اشکال تنبیه غیر بدنی و خشونت روانی هم رایج بود مانند تحقیر دانش آموزی که به دلیل انجام ندادن تکالیف، رعایت نکردن مقررات کلاس و مدرسه و یا درگیری با معلم و دیگر دانش آموزان. این عکس دانش آموزی را نشان می دهد که محکوم شده در گوشه کلاس رو دیوار بایستد. در پشت او نوشته شده است «تنبل» و بروی سرش هم کلاهی گذاشته است با عنوان «خر».

خشونت آموزشی در تجربه تاریخی ایران

- بازنماها و باورهای سنتی خشونت را امری سازنده و مثبت می دانند
- ادبیات کلاسیک ایران هم گاه خشونت را ضروری و بخشی از روند تربیت و آموزش می دانست
- پادشاهی پسر به مکتب داد لوح سیمینش بر کنار نهاد
- بر سر لوح او نوشته به زر جور استاد به ز مهر پدر
- نمونه دیگر در گلستان سعدی :
- استاد معلم چو بود بی آزار / خرسک بازند کودکان در بازار

سعدی و تنبیه و خشونت در آموزش

- انتقاد سعدی از افراط در تنبیه (در باب هفتم گلستان از معلمی که در تنبیه کودکان زیاده روی می کند به زشتی یاد می کند)
- حکایت سوم: «یکی از فضلا تعلیم ملک زاده ای همی داد و ضرب بی محابا زدی و زجر بی قیاس کردی...» (گلستان، ۱۶۰)
- سعدی همچنین در حکایت چهارم به قیاس رفتار دو معلم می پردازد که یکی اخلاقی ترش داشته و دیگری اهل حلم بوده است و هنگامی معلم حلیم جانشین معلم ترش رو می شود کودکان یک به یک دیو شده و... .
- گفته های سعدی را باید در متن جامعه آن روز و نوع تلقی از آموزش و تربیت نسل جوان دید

معلم مکتب در ایران با چوب

آنتوان سوروگین معروف به «آنتوان خان» عکاس ایرانی-گرجستانی زمان ناصرالدین شاه قاجار، عکسی نیز از تنبیه بدنی در مکتب خانه نیز گرفته است.

فلک کردن در مکتب

مکتب و مدارس تنبیه بدنی

- تنبیه بدنی بچه ها به عنوان بخشی از روش تربیتی
- ترساندن، دادن درس عبرت، مجازات برای حفظ نظم
- تربیت و آموزش سنتی: نظام تنبیه و پاداش (دانش آموز و یا دانشجو نه بخاطر علاقه بلکه به خاطر مجازات نشدن و یا پاداش گرفتن)
- هر مکتب خانه فلک و چوب مخصوص داشت هر معلمی چندین ترکه در پهلوی خود داشت، برخی بلند، برای دوردست، برخی کوتاه برای نزدیک
- برخی از مدارس و مکاتب از زیر زمین و یا اتاق تاریک برای حبس دانش آموز استفاده می کردند
- در خاطرات بسیاری از شخصیت های فرهنگی و سیاسی می توان به موضوع تجربه مکتب و مدارس که در آنها تنبیه بدنی رایج بوده برخورد (جمال زاده، دولت آبادی...)

چرایی بازاندیشی پیرامون خشونت آموزشی

- تحول رابطه با خشونت فیزیکی و سایر اشکال خشونت در جامعه (نگاه جدید و آسیب شناسانه)
- پیشرفت در علوم جدید جامعه شناسی، روانشناسی و یا علوم تربیتی پیرامون نسل جوان و ویژگی های آن
- کودک و نوجوان فقط انسان های کم سن و سال نیستند بلکه نیاز، نوع نگاه و درک آنها هم متفاوت است و مانند بزرگسالان به دنیا نگاه نمی کنند
- خشونت در مدارس و بازتولید فرهنگ خشونت در جامعه
- گسترش پژوهش های علمی پیرامون اشکال خشونت در آموزش
- نقش پژوهش های جامعه شناسانه و یا روانشناسانه بر روی تاثیرات خشونت در مدارس بر پیشرفت تحصیلی و یا شخصیت دانش آموزان

خشونت، روندهای یادگیری و شخصیت کودکان در پژوهش های میدانی... پژوهش های میدانی...

- رابطه ای میان اعمال خشونت و پیشرفت در یادگیری وجود ندارد برعکس وجود خشونت در محیط خانه و مدرسه می تواند موجب اختلال در یادگیری شود (perez, Widom, 1994; Richardson & Williams, 2008)
- بروز اختلالات ذهنی در افرادی که تنبیه بدنی شده اند به مراتب بیشتر است (Afifi, Cox, Sareen, 2007).
- عدم اعتماد به نفس، افسردگی، تنفر از برخی دروس و مدرسه، پرخاش جویی (مارتن، 1972)

خشونت، روندهای یادگیری و شخصیت کودکان در پژوهش های میدانی...

- تحقیقات انجام شده در دانشگاه مانیتوبای کانادا نشان می دهد تنبیه بدنی کودکان منجر به بروز بیماری های روانی از قبیل افسردگی، اضطراب و گرایش به مصرف مواد مخدر و الکل می شود (gold 1993; Steele ; Gordon, 2003; 1986)
- رابطه تنبیه بدنی و دروغگویی بچه ها در پژوهش ویکتوریا تالوار از دانشگاه مکگیل و کانگلی از دانشگاه تورنتو (Talwar & Lee, 2011)

پی آمدهای منفی خشنونت آموزشی

- بعد اجتماعی، بازتولید خشنونت در جامعه، قربانی خشنونت بودن همیشه منجر به تنفر از خشنونت نمی شود (خشنونت در خانواده، خشنونت در جامعه)
- بعد آموزشی: ترک تحصیل، تنفر از مدرسه و مطالب درسی، رابطه ابزاری با درس و یادگیری، یادگیری از روی ترس
- بعد فردی: پرخاشجویی، افسردگی، دروغ گویی، استرس ها، تنش و اضطراب درونی

قوانین موجود پیرامون تنبیه بدنی

- اولین قانون آموزش ایران پیرامون تعلیمات اجباری در سال ۱۲۹۰: ماده ۲۸: مجازات بدنی در مکاتب و مدارس ممنوع است.
- **سال های اخیر: طبق ماده ۷۷ آیین نامه اجرایی مدارس** اعمال هرگونه تنبیه دیگر از قبیل اهانت، تنبیه بدنی و تعیین تکالیف درسی جهت تنبیه ممنوع است و در اعمال تنبیهاات نباید بین دانش آموزان تبعیض و استثنایی قائل شد.
- بر اساس ماده ۷۶ دانش آموزان متخلف به یکی از روش های زیر مورد تنبیه قرار می گیرند؛ تذکر و اخطار شفاهی به طور خصوصی، تذکر و اخطار شفاهی در حضور دانش آموزان کلاس مربوط، تغییر کلاس در صورت وجود کلاس های متعدد در یک پایه با اطلاع ولی دانش آموز، اخطار کتبی و اطلاع به ولی دانش آموز، اخراج موقت از مدرسه با اطلاع قبلی ولی دانش آموز حداکثر برای مدت سه روز و انتقال به مدرسه دیگر (صافی، ۱۳۷۹).
- **وجود قوانین هر چند مثبت ولی برای جلوگیری از خشونت کافی نیستند**

اشکال خشونت عریان (رسانه ها)

□ عدم اجرای قوانین و مقرارت

□ خشونت بخشی از واقعیت روزمره مدارس بویژه در مناطق دورافتاده و کمتر توسعه یافته ایران

□ تنبیه بدنی: شلاق، چوب زدن، «پس گردنی» و «کشیده»

□ اشکال دیگر تنبیه بدنی در رسانه ها: گذاشتن سر در سطل زباله کلاس، سرپا نگاه داشتن و روی یخ و برف نشاندن، وزنه سنگین در دست نگه داشتن، حبس در جای تاریک، نهادن ریگ زیر لاله های گوش و مداد لای انگشتان، یا دست ها را بالا و روی یک پا ایستادن

□ جریمه درسی

□ خشونت «عاطفی و روانی»

□ نمایش ویدئو

<http://www.aparat.com/v/P76Dg> □

<http://www.aparat.com/v/iLKN4> □

خشونت در مدارس از زبان انجمن حمایت از حقوق کودک

پژوهش عضو هیات مدیره انجمن حمایت از حقوق کودک (ایلنا، ۸ آبان ۱۳۸۹):

تنبیه بدنی، روانی و تحقیر دانش‌آموزان در مدارس نه تنها ریشه‌کن نشده که در حال تبدیل شدن به یک رویه است.

مسئولین آموزش و پرورش برخورد جدی به پدیده تنبیه بدنی نمی‌کنند. خانواده‌هایی از تنبیه بدنی و روانی فرزندان خود در مدارس شکایت می‌کنند.

افسردگی، ترس، اضطراب در میان دانش‌آموزان

دو نمونه از اثرات تنبیه بدنی

یکی از کودکان در کلاس اول درس می‌خواند به علت تنبیه معلم کلاس اول، از چرخه تحصیل خارج شد و این کودک دومین کودک عضو این مرکز بوده که به دلیل ترس از مدرسه حاضر به ادامه تحصیل در مدرسه نیست.

علی نوری دانش‌آموز کلاس چهارم ابتدایی شهر لالی، به علت تاخیر در ورود به کلاس از سوی معلم خود مورد تنبیه بدنی با کابل قرار گرفت. او پس از تعطیل شدن مدرسه در مسیر خانه، بی هوش شده و با نوشیدن آب به هوش می‌آید، اما در خانه به طور کاملاً ناگهانی تمام بدنش فلج و به بیمارستان امید لالی انتقال یافت.

اشکال گفتمان خشونت در کتاب درسی

- اشکال گوناگون خشونت زبانی، نمادین و یا تشویق به خشونت در کتاب های درسی
- تبعیض های موجود در کتاب های درسی به عنوان شکلی از خشونت
- گفتمان مبتنی بر تبعیض و نابرابری ذاتی انسان ها به عنوان نوعی از خشونت
- زبان تهدید، تحقیر علیه غیرخودی ها، **طرد غیرخودی و تمایزگرایی**
- کاربردن کلماتی مانند "نجس"، "کافر"، "بهایبی"، "غربی"، "منافق"، "منحرف"، "فریب خورده"، "غرب زده"، "بیگانه" و یا "دشمن"
- تقدیس شهادت، جنگ

خشونت پدیده در حال تحول است

- آیا پژوهش های غربی برای شرایط ایران هم قابل استفاده هستند؟
- نسبیت فرهنگی و خشونت
- نباید کودکان امروز را با دنیای دیروز مقایسه کرد
- بسیاری از معلمان، مدرسه امروز را با دنیای زمان خود مقایسه می کنند
- فردیت جدید و تغییر رابطه با خشونت

آیا آموزش بدون خشونت وجود دارد؟

- بسیاری از بزرگان تعلیم و تربیت مانند تولستوی، پستالوزی، فرنه برای نوعی آموزش بدون خشونت تلاش کردند
- در بعد مطلق هر نوع آموزشی همراه با اشکالی از خشونت هست
- اما می توان بسیاری از اشکال خشونت را از آموزش حذف کرد
- در ایران بحث ما پیرامون اشکال عریان خشونت است
- تجربه های جهانی نشان می دهند که آموزش بدون خشونت وجود دارد
- بازاندیشی پیرامون خشونت در مدارس بخشی از بازاندیشی درباره خشونت در جامعه است

ویژگی های آموزش بدون خشونت

- نگاه جدید به آموزش و معنای آموزش، یادگیری به عنوان روندی اجتماعی، چند و چون فضا و محیط یادگیری نقش مهمی در کیفیت یادگیری و رابطه با علم دارد
- نگاه جدید به کودک و نوجوان به عنوان فرد اجتماعی دارای فردیت و سوبژکتیویته و رابطه آنها با یادگیری و علم
- نگاه جدید به نقش معلم و استاد
- دموکراسی و دیالوگ آموزشی
- آیا دموکراسی آموزشی به معنای از بین رفتن فاصله میان دانش آموز و یا دانشجو با استاد و معلم است؟

آیا هر معلمی می تواند به نمونه آموزش بدون خشونت تبدیل شود؟

- تغییر دستگاه عریض و طویل آموزشی و یا جامعه کار دشواری است
- فقط نباید در انتظار اقدامات دولتی و از بالا ماند
- هر معلم می تواند به نماینده و کنشگر آموزش بدون خشونت تبدیل شود
- بسیاری از استادان بزرگ تعلیم و تربیت دنیا زمانی به آموزش بدون خشونت روی آوردند که جامعه هنوز درکی از این فرهنگ نداشت
- نمونه تولستوی، فرنه و دیگران
- خشونت به عنوان پدیده اجتماعی منفی و مخرب
- آموزش بدون خشونت به عنوان بخشی از فرهنگ ضد خشونت در جامعه
- اهمیت جنبش اجتماعی مبارزه علیه خشونت در محیط های آموزشی

حقوق معنوی

- اختصاص- این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری- این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک- اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.